

باسمه تعالی

مجله‌ای با بیش از ۶۰ سال قدمت

مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز یکی از قدیمی‌ترین مجله‌های دانشگاهی در ایران است. جالب است بدانیم این مجله قبل از مجله دانشگاه تهران منتشر شده است. دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز در سال ۱۳۲۶ تأسیس شده و کمتر از یک سال پس از آن، یعنی در فروردین سال ۱۳۲۷ اساتید این دانشکده، مجله را منتشر کرده‌اند و این خود درک و اهتمام آنان را می‌رساند. افزون بر آن اساتید آن به عنوان پشتوانه علمی مجله، یک قطب ادبیات و علوم انسانی در تبریز به وجود آورده بودند که تا کنون پابرجا مانده است؛ به گونه‌ای که در برخی گرایش‌ها از مرکز جلوتر بوده است.

شماره اول این مجله در فروردین سال ۱۳۲۷ منتشر شد و تا کنون ادامه دارد. پس از آن نیز با جدا شدن برخی رشته‌ها و ایجاد مجلات جداگانه، بخش اصلی مجله در گروه ادبیات فارسی آن دانشکده منتشر می‌شود. قطع مجله از ابتدا وزیری بوده و تا کنون نیز به همین قطع است. تعداد صفحات آن در شماره‌های ابتدایی حدود ۷۰ صفحه می‌شد که پس از مدتی بیشتر شد. این مجله ابتدا ماهنامه بوده و سپس از شماره ۲۷ (مهر، آبان و آذر ۱۳۳۲) تبدیل به فصلنامه می‌شود.

مجله فوق یکی از مجلات دانشگاهی است که در کشور ما برای چندین دهه منتشر شده و با این که در چندین سال دچار وقفه شده، اما رها نشده و دوباره انتشار آن از سر گرفته شده است. از سه مرتبه توقف این مجله خبر داریم که علت دفعه اول آن مبهم است. پس از انتشار شماره ۲۴ (س ۳، ش ۸) در اسفند ۱۳۲۹ مجله با مشکل مواجه می‌شود و شماره ۲۵ و ۲۶ (س ۴، ش اول و دوم) آن در دی ۱۳۳۰ منتشر می‌شود. سر مقاله این شماره را ادیب طوسی نوشته، و علت تعطیل را علل فنی ذکر کرده است. با وجود آمدن ادیب طوسی به عنوان سردبیر، مشکلات مجله رفع نشد، بلکه زیاده‌تر شد و انتشار آن تا پاییز ۱۳۳۲ متوقف شد که شماره ۲۷ آن به صورت فصلنامه، تاریخ ماه‌های مهر، آبان و آذر ۱۳۳۲ را دارد. سرمقاله نیز به قلم هیئت تحریریه است و علت توقف را مشکلات مالی ذکر کرده‌اند. باز در سال ۱۳۵۷ و اوج گیری انقلاب اسلامی و نقش مهم تبریز در انقلاب، در تابستان همین سال، شماره ۱۲۶ این مجله منتشر می‌شود و تا بهار سال ۱۳۶۲ انتشار آن متوقف می‌شود که در این تاریخ شماره ۱۲۷ آن منتشر می‌شود. همچنین در پاییز سال ۱۳۶۳ با انتشار شماره ۱۳۳ این مجله، گویا به علت انقلاب فرهنگی دچار توقف می‌شود و سپس در بهار سال ۱۳۶۹ شماره ۱۳۴ آن منتشر می‌شود.

در بعضی مواقع نیز انتشار آن گویا با سختی انجام می‌شده، به طوری که از همان شماره‌های نخستین به صورت مشترک منتشر می‌شده است. به طور مثال شماره‌های شماره ۶ و ۷ با هم، ۸ و ۹ با هم، ۱۲ و ۱۳ با هم، و حتی سه شماره ۱۴ و ۱۵ و ۱۶ (آذر و دی و بهمن ۱۳۲۸) با هم، شماره‌های ۱۷ و ۱۸ با هم، ۱۹ و ۲۰ با هم و ۲۱ و ۲۲ با هم منتشر شده است.

شماره اول این مجله در چاپخانه اختر شمال واقع در خیابان تربیت تبریز چاپ شده است. روی جلد، ساده و بدون لوگو است و فقط مصراع «توانا بود هر که دانا بود» بالای سمت چپ وجود دارد. از شماره ۵۶ (زمستان ۱۳۳۹) آرم دانشگاه تبریز بر روی جلد آمده و پس از انقلاب نیز آرم جمهوری اسلامی روی صفحه اول قرار گرفته و سپس آرم دانشگاه تبریز جایگزین آن می‌شود. سرمقاله شماره اول آن، به قلم میرزا عبد الله مجتهدی (عطارد) است. وی در انتهای سرمقاله خود مشی مجله را چنین معرفی کرده است:

این مجله که مطلقاً از ورود به قضایای سیاسی (داخلی و خارجی) اجتناب خواهد نمود راجع به موضوعهای ذیل بیشتر توجه خواهد داشت:

- ۱) قواعد و دستور زبان فارسی و طریقه درست تکلم کردن و درست نوشتن آن
- ۲) تاریخ ادبیات زبان فارسی و شرح تحولات حاصله در نظم و نثر فارسی
- ۳) مطالب تاریخی راجع به ایران و تاریخ روابط ایران با ممالک خارجه
- ۴) شرح حال بزرگان علم و ادب و اجتماع و فلسفه از گذشتگان و معاصرین
- ۵) اطلاعات جغرافیائی و شرح مسافرت و سیاحت‌ها مخصوصاً در ایران
- ۶) مباحث مربوط به ادبیات و تاریخ ملل غربی با ترجمه از کتاب‌ها و مجلات خارجی
- ۷) بحث در باره کتاب‌ها اعم از چاپی و خطی و معرفی کتب جدید و اظهار نظر در باره آنها به طریق انتقاد صحیح و منصفانه

۸) اطلاعات در باره افسانه‌ها و شعرها و امثال محلی که عادتاً در کتاب‌های معروف پیدا نمی‌شود

۹) ارتباط با خوانندگان به طریق مکاتبه و سؤال و جواب و اقتراحات و مسابقه‌های ادبی

این سرمقاله صفحات ۱-۵ را در بر گرفته است.

حق اشتراک تک شماره آن ۵ ریال، شش ماهه ۶۰ ریال، یک ساله ۱۲۰ ریال و خارجه یک لیره انگلیسی بوده است.

مجله از شماره‌های چهارم، پنجم به بعد قوام یافته است و شماره‌های نخستین به اصطلاح امروزمین، تقریباً حالت پیش‌شماره دارد.

سطح مقالات و نوشته‌ها با هم تفاوت دارد و در ۱۰ شماره نخستین آن، بدون استثنا یک یا دو سخنرانی وجود دارد که اکثر سخنرانی‌های خانابا بیانی کفیل دانشگاه تبریز و رییس دانشکده ادبیات یا اساتید و بعضی میهمانان هستند. پس از آن سخنرانی‌ها کمتر می‌شود و تا شماره ۲۶ سخنرانی در هر برخی شماره‌ها هست و سپس به ندرت می‌توان سخنرانی در آن یافت و بیشتر به مقالات پرداخته می‌شود.

پس از نخستین سرمقاله به قلم عطارد در شماره نخست، دیگر سرمقاله‌ای در آن وجود ندارد تا شماره ۱۷ و ۱۸ که هیئت تحریریه درگذشت رضا جرجانی را تسلیت گفته است. در شماره ۲۳ اولین سرمقاله کلاسیک مجله به امضای هیئت تحریریه نوشته شده و در شماره بعد نیز چنین است. شماره ۲۵ و ۲۶ سرمقاله به قلم ادیب طوسی است و دوباره سرمقاله‌ها به امضای هیئت تحریریه است.

نویسندگان اولیه آن از اساتید مشهور و برخی جوانان پژوهشگر تشکیل می‌شدند. به طور مثال می‌توان از محمد معین، عبدالرسول خیام‌پور که پای ثابت این مجله بود، خانابا بیانی، حسین نخجوانی، محمد مهران، حسن قاضی طباطبائی، غلامحسین وفا، احمد ترجانی زاده، محمد تعلیمی، محمد مینایی، مرتضی محسنی، منوچهر مرتضوی و محمد علی دانشور نام برد. به طور معمول در دهه‌های بعد، اساتید به نام امروز و پژوهشگران جوان آن روزگار در این مجله مقاله می‌نوشته‌اند؛ کسانی مانند محمد تقی دانش پژوه، احمد گلچین معانی، ایرج افشار، بهمن سرکاراتی، مهری باقری، رضا انزابی نژاد و پس از انقلاب دکتر محمد رضا شفیعی کدکنی، سید یحیی یثربی، منصور ثروت و ...

در شماره‌های نخستین سخنرانی اساتید برجسته‌ای مانند فروزانفر، محمد امین ادیب طوسی، محمد علی دانشور و ... منتشر می‌شده است. ترجمه از زبان‌های خارجی، نامه محققان مثل نامه علامه قزوینی به نخجوانی، نامه غلامحسین صدیقی، همچنین پاسخ به نقدها یا نامه‌های انتقادی از دیگر مندرجات این مجله بوده است.

اخبار دانشگاه و تبریز نیز در پایان مجله می‌آمده است. قابل ذکر آن که فهرست مقالات این مجله از شماره ۱- ۱۰۸ در مرداد ۱۳۵۶ به طور مستقل منتشر شده است.

تا قبل از تغییر و تحول در رشته‌های علوم انسانی و دانشکده ادبیات، اکثر مقالات این مجله در حوزه‌های تاریخ، ادبیات، تاریخ ادبیات، مشاهیر و جغرافیای آذربایجان است. اما پس از انقلاب مقالات تنوع بیشتری دارد و علوم اجتماعی و ... در این مجله نقش بارزی دارند.

اولین شماره پس از انقلاب با مدیر مسئولی رضا ایران‌دوست تبریزی و همکاری هیئت تحریریه منتشر شده و تا شماره ۱۸۳ و ۱۸۴ (تابستان و پاییز ۱۳۸۱) ادامه داشته است. از شماره ۱۸۵ (زمستان ۱۳۸۱) باقر صدری نیا سردبیری آن را به عهده داشته است. پس از وی دکتر خلیل حدیدی، الله شکر اسداللهی، محمد مهدی پور و معصومه معدن کن در رشته‌های تخصصی جداگانه سردبیری سه مجله دانشکده ادبیات را به عهده داشته‌اند. مجله از شماره ۱۳۷ (زمستان ۱۳۶۹) با ذکر «درجه علمی - پژوهشی» منتشر شده و این نیز حائز اهمیت است. این مجله پس از تفکیک برخی رشته‌ها و گروه‌های علوم انسانی به سه بخش تقسیم شده و از سال ۱۳۸۷ به بعد در ۳ موضوع تخصصی زبان و ادب فارسی، پژوهش‌های فلسفی و پژوهش زبان‌های خارجی به صورت دو فصلنامه منتشر می‌شود.

پایان سخن آن که مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز اکنون نیز به عنوان یکی از مجلات برتر علمی - پژوهشی در کشور مطرح است و اساتید برجسته رشته‌های علوم انسانی در آن قلم می‌زنند.